



Om internationella initiativ och Agenda 2030

INTRODUKTIONPASSET

LÄRARHANDLEDNING



60 MIN

VI HANDLAR VEM BETALAR?

Många svenska företag arbetar inte hållbart. Men vilka är de?
Det ska du och dina elever ta reda på. Med vår hjälp.

”Vi handlar, vem betalar?” är ett studiematerial som ger gymnasieelever verktyg så att de självständigt kan granska företags hållbarhetsarbete.

Övningarna är utvecklade tillsammans med gymnasielärare och elever, innehållandes röster från hela världen, Fair Actions granskningar samt exempel ur ungas vardag.

Mer information, övningar och granskningsverktyget Fairometern finner du på hemsidan vihandlarvembetalar.se.



INNEHÅLL

Om introduktionen	s.4
Viktiga begrepp och initiativ	s.5
Handledning	s.7
Bilagor	s.8



INFÖR LEKTIONEN

Läs igenom handledningen.
Testa övningarna och titta på filmerna.
Dela in klassen i par eller grupper.



AVSLUTA LEKTIONEN

Om ni har tid, avsluta lektionen med att leta efter goda nyheter. Kolla in övningen här!



Unga kan känna stor oro för vad som ska hända med klimatet och vår omvärld.
På lärarsidan kan du läsa mer om hur du kan prata med elever om ansvar och hållbarhet.

OM ÖVNINGEN

Syfte

Få förståelse för Agenda 2030 och relevanta FN-konventioner. Få förståelse för vilka risker som finns i olika länder och branscher. Lära sig om aktuella begrepp så som levnadslön, transparens, fast fashion och greenwashing.

Metod

Reflektera över begreppet levnadslön. Bildanalys inom läderindustrin. Kartlägga vilka länder ens egna kläder kommer ifrån och lära sig om arbetssituationen. Granska företags hållbarhetskommunikation. Varva föreläsning med utmanande frågor som eleverna får diskutera och reflektera kring i par och helgrupp.

Agenda 2030

Mål 1 (Ingen fattigdom), mål 5 (Jämställdhet), mål 8 (Anständiga arbetsvillkor och ekonomisk tillväxt) samt mål 12 (Hållbar konsumtion och produktion).

Upplägg och tid

Övningen består av fem delmoment som tar en timme att genomföra. Det går, med fördel, att genomföra momenten under två timmar med längre tid för diskussion och egen granskning.



DE FEM DELMOMENTEN FÖRDELADE PÅ 60 MINUTER.

1

5 MIN

2

20 MIN

3

10 MIN

4

4

15 MIN

5

10 MIN



BEGREPP OCH INITIATIV

Introduktionspasset innehåller flera begrepp som återkommer i flera av materialets övningar. Se till att bekanta dig med begrepp och initiativ inför lektionen.

Högriskländer

Ett land där det finns höga risker för exempelvis miljöförstöring och att mänskliga rättigheter kränks. Företag behöver därför vara både medvetna om riskerna och vidta åtgärder för att minska dem. Ofta har ett högriskland en bristande samhällsstyrning, låg kunskap om arbetares rättigheter, svaga fackföreningar och en stor informell sektor. Risker som kan förekomma är:

- Låga löner: minimilön under fattigdomsgränser eller arbetare som inte får betalt.
- Miljöförstöring: inga lagar eller lagar följs inte.
- Korruption: mutor och liknande vanligt.

Högriskbranscher

Precis som för länder finns det vissa branscher med stora hållbarhetsrisker.

Ett exempel på en högriskbransch är textilindustrin då den bland annat utgörs av:

- Låga löner
- Diskriminering och könsbaserat våld
- Brister i hälsa & säkerhet

Agenda 2030

År 2015 kom världens länder överens om 17 globala mål för hållbar utveckling. Målen sammanfattas i Agenda 2030 och är de mest ambitiösa målen för hållbar utveckling som FN:s generalförsamling har antagit. Agenda 2030 slår fast att länderna tillsammans ska arbeta för att bland annat:

- Avskaffa fattigdom
- Minska ojämlikheter och orättvisor i världen
- Främja fred och rättvisa
- Lösa klimatkrisen

FN och ILO

År 1945 grundades Förenta Nationerna (FN) med målet att främja fred, demokrati och mänskliga rättigheter i världen. FN-organet ILO har som uppgift värna om fackliga fri- och rättigheter och bättre arbetsvillkor i hela världen. ILO har en unik trepartsstruktur där både regeringar, arbetsgivar- och arbetstagarorganisationer är representerade. År 1998 antog ILO en deklaration om grundläggande principer och rättigheter i arbetslivet, vilka har kommit att kallas ILO:s åtta kärnkonventioner, och som utgör en minimistandard för arbetsvillkor över hela världen. Det är upp till respektive land att se till att kärnkonventionerna efterlevs.

- Nr 29 Om tvångs- eller obligatoriskt arbete
- Nr 87 Om föreningsfriheten och organisationsrätten
- Nr 98 Om organisationsrätten och den kollektiva förhandlingsrätten
- Nr 100 Om lika lön för män och kvinnor
- Nr 105 Om avskaffande av tvångsarbete
- Nr 111 Om diskriminering vid anställning och yrkesutövning
- Nr 138 Om minimiålder för arbete
- Nr 182 Om förbud mot värsta formerna av barnarbete

År 2011 antogs även FN:s vägledande principer för företag och mänskliga rättigheter. De slår fast att företag har ett ansvar att respektera de mänskliga rättigheterna. Företag ska kunna identifiera, hantera och redogöra för sin påverkan på mänskliga rättigheter. Enligt principerna måste företag anta en policy för mänskliga rättigheter samt kartlägga sin faktiska och potentiella påverkan på mänskliga rättigheter. Principerna är dock frivilliga för företagen och inte juridiskt bindande i dagsläget.

Levnadslön

En levnadslön betyder, per definition, en lön som gör det möjligt för en människa att försörja sig själv och sin familj. Det handlar bland annat mat, husrum, sjukvård, skolgång för eventuella barn och ett litet sparande för oväntade utgifter. Rätten till en levnadslön är en mänsklig rättighet och inget företag kan påstå sig värna om mänskliga rättigheter så länge lönerna inte täcker arbetarnas och deras familjers grundläggande behov.

Begreppet är förankrat i FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna (artikel 23): "Var och en som arbetar har rätt till en rättvis och tillfredsställande ersättning som ger honom eller henne och hans eller hennes familj en människovärdig tillvaro och som vid behov kan kompletteras med andra medel för socialt skydd."

Minimilön

Minimilön är den lägsta lön en arbetare får tjäna enligt nationell lag. Den räknas ut och fastställs av landets regering. Den lagstadgade minimilönen ligger ofta under nivån för en levnadslön. I vissa länder, som exempelvis i Sverige, bestäms lönerna endast genom kollektivavtal mellan arbetsgivare och fackföreningar och inte genom lagstiftning.

Transparens

Öppenhet, eller transparens som det även kallas, syftar till att företag ska vara öppna med var deras produkter tillverkas. De ska dela med sig av information om namnet på fabriken, på vilken adress den de ligger, vilken typ av produkter som tillverkas och hur många som arbetar där. Detta fastslås i ett internationellt initiativ som heter The Transparency Pledge. Företagen ska vara öppna i alla led av sin leverantörskedja, från vart materialet till produkterna tillverkas av kommer ifrån till transporter runt om i världen. När företag är öppna med var deras produkter är tillverkade är det en win-win situation för arbetarna, för företagen och för konsumenterna.

- Arbetarna behöver få veta vilket företag de tillverkar åt eftersom om det behövs ska arbetarna kunna gå direkt till företaget med sina klagomål eftersom fabriksägarna ofta enbart lyssnar på sina beställare. Det kan ta flera år att få ett svar på ett klagomål som lämnats till landets egna domstolar men om de i stället klagat hos företaget kan förändring ske inom en vecka.

- Företagen har också mycket att vinna på att vara mer öppna om sin verksamhet. Det har visat sig att om företagen informerar om hur deras leverantörskedjor ser ut får de ett bättre rykte och att de snabbare kan åtgärda eventuella problem i fabrikerna innan de leder till dålig publicitet. De kan även hitta andra företag som tillverkar produkter på samma fabrik och då gå ihop för att förbättra arbetsvillkoren för de anställda.

- Även konsumenter vill veta vem som har tillverkat produkterna de köper, vad de har för arbetsvillkor och hur mycket de får i lön.

Hållbarhetskommunikation och greenwashing

Att kommunicera om sitt hållbarhetsarbete är en viktig del i företags marknadsföring. Samtidigt visar granskningar att det finns ett gap mellan vad företagen säger att de gör, och hur det faktiskt ser ut i verkligheten. Exempelvis är nästan hälften av företagens miljöpåståenden överdrivna, vilseledande eller vaga. Det visar en granskning inom EU (Konsumentverket, 2021).

Att framställa en produkt som mer hållbar, än vad den i själva verket är, kallas för greenwashing. Till exempel är det inte tillåtet för företag att säga att vad som helst är "hållbart". Enligt Marknadsföringslagen måste företag kunna bevisa det de påstår, och vara tydliga med information mot konsumenten om på vilket sätt varan eller tjänsten är hållbar, vare sig det gäller ekologisk, social eller ekonomisk hållbarhet.

Greenwashing används inte bara vid förskönande kommunikation av något som ska vara bra för människor och miljö. Det är också en metod för att leda bort uppmärksamhet från något dåligt.

HANDLEDNING

Nedan finner du instruktioner kopplade till den presentation som kan laddas ner och användas direkt under passet. Presentationen följer övningens fem delmoment.

1. En Introduktion till passet och filmen om projektet (5 min)
2. Om högriskländer och internationella initiativ kring företagsansvar (20 min)
3. Om levnadslön och transparens (10 min)
4. Om hållbarhetskommunikation och greenwashing (15 min)
5. Om ansvar och påverkan (10 min)

Steg 1: Introduktion till passet (5 min)

Sida 3 & 4: Gå kort igenom vad lektionen ska handla om och visa [filmen om projektet](#).

Steg 2: Högriskländer och internationella initiativ kring företagsansvar (20 min)

Sida 5: Presentera de olika branscherna och deras utmaningar.

Sida 6: **Övning!** Be eleverna kolla på tvättlapparna i sina kläder och lista vilka länder de har producerats i. Återkoppla i helgrupp vilka länder som finns representerade.

Sida 7: Visa grafiken över olika högriskländer, troligen kommer något land på listan vara med. Berätta sedan vad ett högriskland är och att ni kommer jobba med dessa frågor under lektionen.

Sida 8: Visa bilden på de olika begreppen. Låt sedan eleverna i grupp söka upp på internet vad dessa begrepp betyder. Återkoppla i helklass.

Sida 9: Gå igenom Agenda 2030.

Sida 10: Redogör sedan för de fyra mål som lektionen fokuserar på.

Sida 11: Avsluta med att berätta kort om FN:s initiativ, bland annat ILO:s åtta kärnkonventioner.



Tillhörande presentation finns på vihandlarvembetalar.se

Steg 3: Lön och transparens (10 min)

Sida 12: Börja med att förklara de olika begreppen minimilön och levnadslön.

Sida 13: Gå sedan igenom jämförelsen av minimilön och levnadslön i Bangladesh.

Sida 14: **Övning!** Be eleverna reflektera i par/grupp vad en levnadslön bör innehålla. Återkoppla i helgrupp.

Sida 15: Gå sedan vidare till nästa bild som visar vad en lön bör täcka.

Sida 16: Dags att prata om transparens. Förklara begreppet och Fair Actions krav på svenska företag.

Sida 17: Berätta sedan om olyckan i fabriken Rana Plaza i Dhaka i Bangladesh. Transparens är otroligt viktigt för att arbetarna ska veta vilka företag som köper från fabriken, är så de kan hållas till svars när olyckor sker.

Steg 4: Hållbarhetskommunikation och greenwashing (15 min)

Sida 18: Förklara vad begreppet greenwashing är.

Sida 19: **Övning!** Be eleverna i par eller grupp analysera bilder. Var noggrann med att de svarar på en fråga i taget och återkoppla i helklass mellan de två frågorna. Syftet med övningen är att eleverna ska förstå vilka delar av produktionen företag väljer att kommunicera. Fråga 1 "Vad ser du på bilden?", samt fråga 2 "Vad tänker du när du ser bilden och väcker den några frågor?"

Sida 20: En typisk bild från en hållbarhetsredovisning om hur skorna produceras.

Sida 21: En bild från ett garveri i Indien där djurhuden gravas och blir till läder.

Sida 22: Visa sedan filmen om läderindustrin.

Sida 23: Gå vidare och berätta om hälso- och säkerhetsriskerna i läderindustrin.

Sida 24: Gå igenom exempel på formuleringar och termer som företag använder i sin hållbarhetskommunikation. **Tips!** Om ni vill gå djupare in på dessa frågor, be eleverna kolla runt på några företags hemsidor om de hittar dessa formuleringar.

Steg 5: Ansvar och påverkan (10 min)

Sida 25: **Övning!** Diskutera parvis eller i grupp frågor kring ansvar utifrån bilden.

Sida 26: Avslutning: Så kan vi påverka företagen att bli mer hållbara. Om du vill avsluta med lite goda nyheter, kolla in övningen "Positiva exempel" på lärarsidan.

BILAGOR

1. Ordlista

Vid ytterligare stöd kan ni förslagsvis använda dessa källor; [Naturskyddsföreningen](#), [WWF](#), [Fair Action](#) och [TCOcetified](#).

Fast fashion

Modeindustrin är präglad av många kollektioner per år, pressade priser och korta deadlines för att tillverka plaggen, så kallad Fast Fashion. Sömmerskorna som syr kläderna arbetar över 60 timmar i veckan för löner de inte kan försörja sig på.

Slow fashion

Mottrend till fast fashion. Handlar om att minimera mängden nyproducerat, förlänga livslängden på det som redan är producerat men även en hållbar produktion där respekt för miljö, arbetsvillkor och löner som går att leva på är en självklarhet.

Ekologiskt fotavtryck

Allt vi människor gör har en inverkan på miljön på något sätt. Maten vi äter, kläderna vi har på oss, ja allt som produceras får effekter för världens skogar, hav, vattendrag, mark, luft, djur och växter. Ju mer vi producerar och konsumerar, vårt ekologiska fotavtryck, desto mer påverkas allt levande omkring oss.

Greenwashing

Greenwashing är att framställa en vara eller en tjänst som bättre för miljön än vad den i själva verket är. Det är idag inte tillåtet att kalla vad som helst för t.ex. "hållbart" eller "miljövänligt". Enligt Marknadsföringslagen måste företag kunna bevisa det de påstår, och vara tydliga med information mot konsumenten om på vilket sätt varan eller tjänsten är miljövänlig.

Cirkulär ekonomi

Istället för att tillverka, köpa och sedan slänga så används sakerna så länge som möjligt i en cirkulär ekonomi. Och när de går sönder så lagas de, görs om till något annat eller återvinns. En cirkulär ekonomi är helt enkelt en form av kretslopp som använder så lite som möjligt av jordens resurser.

Spillover-effekt

Så kallade "spill-over effects" gällande de rika ländernas negativa effekter på de globala målen. Exempelvis bidrar EU-ländernas totala konsumtion av kläder, textil och läder till ca 375 dödsolyckor inom industrin globalt per år och 21 000 ej dödliga olyckor.

E-waste

Elavfall är ett enormt problem för både människor och miljö. Andelen prylar som slängs i världen har ökat med över 20 procent de senaste fem åren (2021). Lösningen för att få fram de värdefulla metallerna blir ofta att bränna gamla produkter. Men röken och avfallet skadar både arbetarna och vår jord.

Konfliktmineraler

Nära 40 procent av de inbördeskrig som pågår idag är på ett eller annat sätt förknippade med naturresurser. Mineraler som tenn, tantal, tungsten, guld och kobolt ingår i viktiga komponenter i elektronikprodukter och kategoriseras som konfliktmineraler eftersom de kopplas till krigföring och brott mot mänskliga rättigheter i de regioner där de bryts.

VI HANDLAR

VEM BETALAR?

Unga granskar svenska företags hållbarhetsarbete.

